

СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“
ГЕОЛОГО-ГЕОГРАФСКИ ФАКУЛТЕТ
КАТЕДРА „РЕГИОНАЛНО РАЗВИТИЕ“

**ПРЕОДОЛЯВАНЕ НА РЕГИОНАЛНИТЕ ДИСПРОПОРЦИИ В РЕПУБЛИКА
БЪЛГАРИЯ ЧРЕЗ ПРИЛАГАНЕ НА ОП „ИНИЦИАТИВА ЗА МАЛКИ И
СРЕДНИ ПРЕДПРИЯТИЯ“ 2014-2020**

Велизар Весков Петров

АВТОРЕФЕРАТ

**на дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен „доктор“
професионално направление 4.4. Науки за Земята
(География на населението и селищата)**

НАУЧЕН РЪКОВОДИТЕЛ:
Доц. д-р Тони Трайков

София, 2021 г.

Дисертационният труд на тема **„ПРЕОДОЛЯВАНЕ НА РЕГИОНАЛНИТЕ ДИСПРОПОРЦИИ В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ ЧРЕЗ ПРИЛАГАНЕ НА ОП „ИНИЦИАТИВА ЗА МАЛКИ И СРЕДНИ ПРЕДПРИЯТИЯ“ 2014-2020 ”** се състои от 200 страници, в т.ч. въведение, три глави, заключение, библиография и три приложения. Библиографията съдържа 115 източника. По темата на дисертационния труд са направени 3 публикации.

Научно жури:

Вътрешни членове:

Доц. д-р Климент Найденов

Доц. д-р Тони Трайков

Външни членове:

Проф. д-р Румен Янков

Проф. д-р Милен Пенерлиев

Доц. д-р Камен Петров

Защитата на дисертационния труд ще се проведе на открито заседание на научно жури на2021 г.

Материалите по защитата са на разположение на заинтересованите лица в деканата на ГГФ и на интернет страницата на СУ „Климент Охридски“ <https://www.uni-sofia.bg/> .

СЪДЪРЖАНИЕ

СЪДЪРЖАНИЕ	3
I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД	4
1. Актуалност и значимост на темата.....	4
2. Обект и предмет на научното изследване.....	4
3. Изследователска теза и хипотеза.....	4
4. Цел и задачи на изследването.....	5
5. Методология на изследването.....	6
6. Обхват и ограничения на изследването.....	6
II. СТРУКТУРА И СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД ПЪРВА ГЛАВА. ТЕОРЕТИЧНИ И МЕТОДОЛОГИЧЕСКИ ПОДХОДИ ПРИ УПРАВЛЕНИЕТО НА РЕГИОНАЛНОТО РАЗВИТИЕ И МАЛКИТЕ И СРЕДНИ ПРЕДПРИЯТИЯ	7
1.1. Същност и особености на териториално развитие и формиране на регионалните диспропорции в съвременната държава.....	7
1.2. Регионална политика на Европейската икономическа общност и ролята на малките и средните предприятия в регионалното развитие.....	9
1.3. Нормативна и регулаторна база свързана със структурирането и оценката на потенциала на малките и средните предприятия.....	11
ВТОРА ГЛАВА. ОЦЕНКА И АНАЛИЗ НА МОДЕЛА НА РАЗВИТИЕ НА МАЛКИТЕ И СРЕДНИ ПРЕДПРИЯТИЯ И МЕХАНИЗМИТЕ ЗА ПОДКРЕПА НА ТЯХНОТО РЕГИОНАЛНО ИКОНОМИЧЕСКО РАЗВИТИЕ	14
2.1. Анализ на модела на развитие и механизми за подкрепа на малките и средни предприятия в България.....	14
2.2. Анализ и оценка на механизмите за подкрепа на МСП в международен план и адаптирането им в българските условия.....	17
2.3. Оперативна програма „Инициатива за малки и средни предприятия (ОПИМСП) и анализ на ефективността и за малкия и среден бизнес на локално ниво.....	22
ТРЕТА ГЛАВА. ПОДОБРЯВАНЕ ПРИЛАГАНЕТО НА МЕХАНИЗМИТЕ НА ОП „ИМСП“ ЗА НАМАЛЯВАНЕ НА РЕГИОНАЛНИТЕ ДИСПРОПОРЦИИ И НАСЪРЧАВАНЕ НА РЕГИОНАЛНАТА ИКОНОМИКА	26
3.1. Необходимост от целенасочени мерки и механизми за подкрепа на малките и средни предприятия.....	26
3.2. Възможности за прилагане на добри практики за диверсифициране на достъпа до механизмите за подкрепа на МСП в България.....	28
3.3. Очертаване на тенденциите в управлението на Оперативна програма „Инициатива за малки и средни предприятия“ чрез SWOT Анализ.....	30
ЗАКЛЮЧЕНИЕ	37
СПРАВКА ЗА ПРИНОСИТЕ В ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД	38
СПИСЪК НА ПУБЛИКАЦИИТЕ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД	39
ДЕКЛАРАЦИЯ ЗА ОРИГИНАЛНОСТ	40

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Актуалност и значимост на темата

Регионалното развитие заема все по-важно място в научните-приложни изследвания и става обект на засилен изследователски интерес. В пространствено и териториално отношение протичащите процеси трябва да имат своите изтеглящи фактори. Така малките и средните предприятия на регионално ниво имат важно и ключово значение за социално-икономическото развитие на отделните територии. Подобна е и политиката в Европейския съюз да насърчава развитието на европейските региони и осъществява политики на сближаване. В този контекст ЕС инвестира, наред с другото и в постигане на развитие и иновации, конкурентоспособност на МСП и кадровия им потенциал. В тази посока настоящето дисертационно изследване е посветено на съвременните предизвикателства в преодоляване на регионалните диспропорции в Република България чрез прилагане на Оперативна програма „Инициатива за малки и средни предприятия“ 2014-2020 г. насочена към малкия и среден бизнес. Нейната актуалност и значимост се обуславят от възможността да допринесе значително за подобряване на достъпа до финансиране на МСП, като едни от най-уязвимите и същевременно определящи участници в икономическия живот на страната и на практика формиращи облика на регионалната икономика. Необходимо е да се изследва и да се популяризира принципното и нормативно разбиране, че малките и средни предприятия оказват решаваща роля върху процеса на регионално развитие, а от там и върху управлението на регионалното развитие.

2. Обект и предмет на научното изследване

Научното изследване е интердисциплинарно, тъй като основната област на темата на дисертационния труд е въздействието на механизъм за подкрепа на малките и средните предприятия в България и едновременно с това как тази подкрепа оказва влияние върху регионалните диспаритети. Така въз основа на обосноваването на актуалност на темата, за обект на дисертационния труд са мерките и механизмите за въздействие върху регионалното развитие посредством възможностите на Оперативната програма „Инициатива за малки и средни предприятия“ 2014-2020 г.

Предмет на дисертационния труд са възможностите за подобряване на механизмите за въздействие (финансова подкрепа) на малките и средни предприятия и тяхната роля за регионалното икономическо развитие на административно-териториалните единици в България.

3. Изследователска теза и хипотеза

Основната идея на изследването е да се обоснове значението на механизмите за подкрепа свързани с регионалното развитие и реализирането на проекти, съфинансирани от ЕС. Чрез тези механизми могат да се разкрият състоянието и основните проблеми при усвояване на средствата от фондовете от ЕС в България и значението им за регионалното развитие. В основата на дисертационния труд се защитава тезата, че въпреки съществуващата адекватна и непрекъсната актуализирана икономическа среда малките и средните предприятия оказват съществено влияние върху местното регионално развитие и рефлектират върху демографското състояние на населението. Изследователските хипотези са предположения за състоянието и връзките между променливите и участниците, описващи проблемите на регионалното развитие и ролята на малките и средните предприятия в тях. Предварителните очаквания са, че малките и средните предприятия могат да повлияят съществено върху регионалната икономика, но са трудно адаптивни към иновациите поради високите разходи за тях, липса на квалифициран персонал и др. общата нагласа е, че те са „продуктово-инженерен“ и „традиционен“ тип икономически активни лица. **Това налага да зададем и основната изследователска хипотеза, а именно: В каква степен подобряването на**

достъпа до финансиране на малките и средни предприятия на локално ниво, ще повлияе за преодоляването на регионалните диспропорции в Република България.

На практика по отношение на регионалното развитие можем да подчертаем, че все още съществува съществен дефицит от финансиране за малките и средните предприятия и липсва достатъчна степен изградена надеждна технологична инфраструктура като паркове, инкубатори, центрове за трансфер за технологии и други структури за технологично партньорство с бизнеса и публичния сектор.

На практика очертаващите се регионални диспропорции имат и своята икономическа, но и демографска страна, което прави доста сложно подобно изследване като настоящето. Това налага фокусът на дисертационното изследване да наложи интердисциплинарния подход на изследване, където да се съчетаят методологически няколко подхода за обозначаване на протичащите процеси и явления от гледна точка търсенето на устойчиви подходи за преодоляване на регионалните различия в отделните териториални общности и най-вече апробирането на такива модели, които да включват наличието на икономически активни лица с цел развитие на регионалната икономика в съответната територия или ареал.

4. Цел и задачи на изследването

Дисертационния труд разглежда аспекти на регионалното развитие през призмата на усвояването на средствата от фондовете на ЕС, с цел да се анализират проблемите, възникващи при упражняване на финансиращата функция на малкия и среден бизнес на регионалното при мостово кредитиране на проекти, съфинансирани от ЕС, и да бъдат изведени възможни насоки и мерки за преодоляването им. *Така цел на изследването е да се обоснове необходимостта от целенасочени мерки за намаляване на регионалните диспропорции в България чрез прилагане на заложените програми и финансови инструменти в обхвата ОП „Инициатива за малки и средни предприятия“ 2014-2020 г. и синергията с други налични мерки.*

За реализиране на посочената цел и при така формулираните обект, предмет и теза могат да се обособят следните задачи и да се развие релевантна структура на дисертацията:

1. В теоретичен и методологически порядък да се изясни същността и особеностите в териториално развитие и формиране на регионалните диспропорции в съвременната държава

2. Да се направи преглед на тенденциите в рамките на Европейското пространство на развитието на малките и средни предприятия като дефинираме очертаните елементи на регулаторната и нормативна уредба и понятийния апарат свързан с тяхното функциониране.

3. Да се направи оценка и анализ на модела на развитие на малките и средни предприятия, механизмите за подкрепа на тяхното регионално икономическо развитие и анализ на оперативната програма „Инициатива за малките и средни предприятия“.

4. Да се очертаят отделните аспекти свързани с подобряване на прилагането на механизмите на Оперативна програма „Инициатива за малки и средни предприятия“ за намаляване на регионалните диспропорции и насърчаване на регионалната икономика.

Така предложените задачи ни дават основание да можем да направим преглед на средата за развитие на малките и средните предприятия в няколко ключови области чрез необходимост от представяне на институционалната рамка за развитие на сектора. С цел изпълнение на поставените задачи е необходимо да се направи обща характеристика на държавната политика в областта на малките и средните предприятия като се обърне внимание на специализираната рамка за развитие на малките и средните предприятия като – стратегии, програми, закони. Друга важна постановка е оценката и административната и регулаторна среда за развитие на малките и средни предприятия с

акцент върху регулаторните режими, защитата на конкуренцията, достъпа на малките и средните предприятия до обществени поръчки, регулиране на съдебни спорове и противодействие на корупционните практики.

5. *Методология на изследването*

В теоретико-методологичната част на разработката и при анализа на нормативната уредба са съчетани историческият, географският и системният подход, преглед на литературни източници, критичен анализ на теоретични виждания, съдебната и административната практика без да се претендира за пълна изчерпателност.

В следващата част на труда са използвани методите на сравнителния анализ, индукцията, дедукцията и традукцията, анализът и синтезът и статистически методи. За постигането на поставените на изследването цели са използвани интегрирано общи и частни методи, като сравнението и съпоставянето, формално логическия подход, абстракция и синтез, Научната надеждност и достоверност на проучването се гарантират от прилагането теоретично-операционни методи: анализ, синтез, сравнения, конкретизации, индуциране, дедуциране, моделиране, аналогизиране, експериментирание и др. На следващо място теоретично-действени методи: научни теории, доказателства, анализ и синтез, разпознаване и разработване, хипотетичен и др. Както и изучаване на литературата, наблюдения, измерване, тестване, емпирично-действени: обобщаване на опит, преобразуване на информация, опитна работа, анкетен и др. Използваните методи за изследване са избрани така, че да се стигне до заключение въз основа на онагледяване на естествените логически и причинно-следствени връзки на влиянието и значението на принципа на свободната конкуренция при развитието на малките и средните предприятия.

6. *Обхват и ограничения на изследването*

При разработването на дисертационния труд са възприети някои ограничения, които могат да се обобщят по следния начин:

1. Времевият обхват на емпиричните данни, използвани в дисертационното изследване, се ограничава до периода от 2008 г. до 2019 г., като началото му е съобразено с първите официални данни за усвоените суми по оперативните програми след присъединяването на България като пълноправен член в ЕС.

2. Изследването се ограничава до изследване на проблемите породени от механизмите за финансиране на юридически лица от сегмент МСП като основен бенефициент по оперативни програми и основен двигател на икономическото развитие, както и поради установения им по-висок рисков профил.

Изследователските търсения в дисертационния труд, основен акцент в анализа е използването на такива данни, които съответстват на европейските стандарти по статистика на предприятията и дават възможност да се изчислят използваните в европейската практика аналитични показатели за малките и средните предприятия. Избраните размерни групи според броя на заетите лица – елементарни (1-9; 10-49; 50-99; 100-249; 250 и повече заети) и междинни (1-99 заети; 50-249 заети) малки и средни предприятия в настоящия доклад дават възможност за преход от досегашната към бъдеща национална законова дефиниция на МСП и са съвместими с Препоръката на Европейската комисия от 6 май 2003 г. относно дефиницията на микро, малки и средни предприятия.

II. СТРУКТУРА И СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

ПЪРВА ГЛАВА.

ТЕОРЕТИЧНИ И МЕТОДОЛОГИЧЕСКИ ПОДХОДИ ПРИ УПРАВЛЕНИЕТО НА РЕГИОНАЛНОТО РАЗВИТИЕ И МАЛКИТЕ И СРЕДНИ ПРЕДПРИЯТИЯ

1.1. Същност и особености на териториално развитие и формиране на регионалните диспропорции в съвременната държава

В параграф първи от първа глава е представена същността и особеностите на териториалното развитие и формите на регионалните диспропорции в съвременната държава. На практика появата на диспропорциите в отделните региони на дадена страна несъмнено е сложен процес, който налага нуждата от целенасочена държавна политика. Той е обусловен от един или повече ключови индикатори или е следствие от протичащите политически, административни, икономически и културни процеси в страната. Повечето научни трудове на тази тематика са свързани с анализ на отделни фактори, които оказват влияние върху динамиката на проблемите във времеви хоризонт. В тази връзка в изследването са разгледани част от аспектите, които могат да доведат до дисбаланси в развитието на териториалните единици или до промяна в модела на административно-териториалното деление. В изложението е направен анализ и оценка на факторите, които са причина за очертаващите се групи диспаритети. Приема се, гледната точка, че от гледна точка на социалното развитие се измерват и анализират регионалните различия чрез използването на съвкупност от показатели, сред които са инфраструктурната осигуреност, доходът на глава от населението, равнището на безработицата и демографските процеси.

Проблемите в инфраструктурно отношение също оказват влияние върху развитието на региона. Визията за регионално развитие в България преминава през различни модели. В този контекст се приема, че регионът не следва да се третира като териториална и/или историческа единица. Този нов дискурс дава на региона ролята на функционално-алтернативна структура, която да поеме част от националните дейности.

От друга страна, регионите представляват сложни системи, икономически и административни структури във всяка страна. Предприетите мерки за тяхното развитие и растеж са резултат от успешните или неуспешни политики, които управлението е провело и продължава да провежда. При законодателното осигуряване на политиката за регионално развитие се очертават два основни подхода:

Първият е свързан с уреждане на нормативно-правните отношения между субектите, реализиращи политиката за регионално развитие с един общ закон. Идеята в този нормативен документ да намерят място основните принципи на нормативната уредба, регламентиращи развитието на националната територия и отделните региони на страната е реализирана. С неговото приложение се преследват цели за осигуряване на общата рамкова основа на държавната политика, произтичаща от конституционната постановка за балансирано развитие на отделни райони на страната;

Вторият подход предполага разработване на система от тясно специализирани закони за развитие на отделни региони в страната. Мотивите за появата на тъй наречените „конкретни“ регионални закони се свързват с необходимостта от:

- по-голяма изчерпателност на механизмите и регулаторите, прилагани при политиката за регионално развитие, като в крайна сметка се отчита и спецификата на проблемния регион – обект на закона;

- подробна и конкретна законова регламентация на правомощията и функциите на институционалните звена, на физическите и юридическите лица, при провеждане на политиката в регионалните единици;
- неотложни, нетърпящи отлагане във времето, действия за регулиране на териториалните процеси в регионите, обособени на проблемен принцип – Черноморското крайбрежие, планински райони, гранични райони, депресивни райони и др¹.

Така при изследване на регионалното развитие се налага да се систематизират серия от показатели, които да включват набор от индикатори като икономически потенциал, жизнен стандарт, състояние на околна среда, доход на глава от населението, ниво на заетост, икономии от мащаба, износ, достъп до публични услуги на населението, възрастова структура, гъстотата на населението и миграционен модел и др. Изследването на тези показатели изисква многокритериален анализ, които да обхванат голям набор от показатели, съотносими към конкретните нужди².

Най-използваните показатели са количествени и качествени, които се отнасят до желаният резултат от проучването. От количествените методи предимно се използват тези, свързани с получаването на статистическа информация, както и отнесените към сближаване и сравнение на изследваните региони. От качествените, това са аналитични проучвания на база експертен анализ, анализ на определен регионален проблем, и др. В регионалната практика се включват и методът на сравнение между регионите, статистическият метод и др. Всеки един от тях се използва в зависимост от целта и обхвата на научното изследване.

Процесът на регионално развитие със своята динамика има съответното акумулирано въздействие върху развитието на отделните територии и функциониращите икономики в тях. Още повече, че се допуска растежът да е дефиниран като чиста количествена промяна, докато развитието покрива и качествената промяна. Количествените промени включват основно приток на капитал, нови инвестиции, повишена производителност, ръст в заетостта, повишени нива на потребление и на доходи на обществото. Качествените промени обикновено се свързват с характеристиките, които нямат изцяло цифрово изражение, а отчитат промени по отношение на технологичния прогрес, нивото на образование на населението, квалификацията и професионализацията на работната сила и др. Последица от тези процеси е приетата идея за интегриран териториален подход на регионално развитие, насочен към осигуряване на полицентричен модел на развитие, с който да се постигне устойчив и балансиран растеж в българските региони, с цел достигане на средното европейско ниво в средносрочен план.

В изложение е отредена важна роля на инвестиционния процес за подпомагане на регионалното развитие. Така е направена оценка на възможността на налагане на модел за постоянно инвестиране в съответните териториални единици и респективно въздействието върху социално-икономическото развитие на отделната територия. Фокусът на тези инвестиционни действия са свързани със способността за привличане на частния капитал и подпомагане на малките и средни предприятия (МСП). С нужната аргументация се извежда значението и ролята на МСП, които да осигурят допълнителен пазар на използваното готовата продукция и състоянието на пазара на труда. Приема се, че МСП ще допринесат за успеха и ефикасността на големите български корпорации като предлагат серия от социално-икономически дейности,

¹ Колев, Б., Националното географското пространство на Република България, изд. Херон-Прес, 2008, София.

² Guerini, M. and Quas, A. (2016). Governmental venture capital in Europe: Screening and certification. *Journal of Business Venturing*, vol. 31, no. 2, pp. 175–195

които имат роля и значение за регионалното развитие. В резултат се извежда на преден план значението на малкия и среден бизнес за отделните региони и генерирането в него на икономически растеж.

В този параграф се доказва, че нарастването на неравенствата в националното и регионално пространство се базират на постоянното увеличение на разходите за управление на територията. Това извежда на преден плана провеждането на целенасочени политики за регионално развитие и създаване на работещ комплекс от малки и средни предприятия, които да бъдат гръбнака на регионалната икономика. В резултат на това, ефективността на провежданата зависи от формирането на икономически профил на региона и респективно се влияе от факторите, които въздействат върху интегралния регионален растеж. Авторът споделя мнението, че успешната регионална политика трябва да изведе на преден план модела на пространствена функционалност. Допуска се, че чрез функционалния модел ще се затвърди управлението на регионалната многомерност като се ограничат пространствени неравенства в териториален аспект.

1.2. Регионална политика на Европейската икономическа общност и ролята на малките и средните предприятия в регионалното развитие

Реализирането на регионалните политики имат сериозна времева традиция и започват да налагат своя инструментариум и практика още от 60-те години на XX век. Те се базират на философията и визията за социално-икономическо развитие и принципи на – Концентрация, Програмиране, Партньорство и Допълняемост. В европейското пространство фокусът на териториалната организация и начина на функциониране на природно-социалните системи води до необходимост от целенасочено въздействие върху отделната територия. Оценката на процесите на въздействие водят до констатации, че нарастващата териториална несправедливост и липсата на капацитет на малките и средни предприятия е резултата от неуспешна регионална политика и най-вече неефективно управление на социално-икономическото развитие на регионите. То е свързано с липсата на адекватни политики към бизнеса и неефективно укрепване на местния публичен сектор, които осъществява системно управление без да отчита или насърчава развитието на иновационни системи. От друга страна процесът на регионално развитие е многообхватен и постепенно след 90-те години на XX век става особено актуален за провежданите пространствени политики в рамките на Европейския съюз. Постепенно Европейския съюз подпомага и подкрепя активно успешното предприемачество и да създава обществени условия и бизнес среда за МСП, които да им позволят посрещането на предизвикателствата на съвременната “икономика на знанието” и да реализират напълно своя потенциал. Доказва се, че в рамките на ЕС МСП играят важна роля в заетостта, повишаване на конкурентоспособността и развитието на икономиката, а също така спомагат и за преодоляването на фрагментацията на пазара. Приема се, че Малките и средните предприятия имат важна роля за развитието на регионалния бизнес, но и оказват съществено влияние върху значението на публичните политики и неправителствения сектор на местно ниво. Това е така, защото в съвременната икономика темповете на икономически растеж, често са в унисон и с протичащата политическа стабилност, разделението на труда, създават се условия за икономическа зависимост между отделните общества, което от своя страна засилва влиянието на екологичния фактор в глобален аспект.

В тази посока по отношение на регионалното развитие Малките и средните предприятия (МСП) са основен двигател за увеличаване на темповете на икономически растеж. Те могат да подпомагат и процеса на развитие на високотехнологични производства и продукти с висока добавена стойност, за повишаване на стабилността на местната и регионална икономика. Динамиката им пряко допринася за намаляване на регионалните различия, за решаване на проблема с безработицата и за повишаване

жизнения стандарт на населението. Разработването на ясна и подходящо брандиране и определяне на обхвата на МСП е необходимо за изграждането на правилна рамка за подкрепа на местния и регионален бизнес. Така авторът определя, че на първо място във вътрешно политически план е важно страната да се нуждае ясно да определени сектори, в които да се развиват малки и средни предприятия и най-вече да се подпомагат и прилагат с ясни компоненти. Второ, от международна гледна точка, значимо признание и интерес за подкрепа и подпомагане на МСП като средство за по-нататъшно развитие. Затова автора прави анализ на международните определения на малки и средни предприятия. На базата на които адаптира международна дефиниция към българските малки и средни предприятия. В голяма степен допускаме, че формиране на моделът на регионално икономическо развитие свързана с малките и средни предприятия, често е под влиянието на групи фактори. На първо място местоположение и природни фактори, като геоформи, климат, плодородие на почвата., които могат да бъдат разглеждани и като "спирачки", а също и като "катализатори" при формирането на регионите и насърчаването на развитието на малките и средни предприятия. На второ място ролята на културно-исторически фактори, включително всички елементи, които се отнасят до колективните представи и идентичности, създадени на конкретни части от земното пространство. На трето място поляризацията и териториално разпределение на населението – целият регион се развива под влиянието на основен градски център. На четвърто място е ролята на комуникациите за развитие на малките и средни предприятия. Те често са свързани с транспортната осигуреност (особено пътната и железопътната мрежа) са задължителни условия за регионално формиране. Тези фактори могат да засилят централизацията на определени градове пред други, за да направят регионалното развитие на страните по-балансирано.

В тази част на изследването е изведен на преден план значението на Малките и средни предприятия за оценки на социално-икономическото развитие на териториално равнище. Направен е анализ как те определят своята динамика и приложна значимост на развитие на местния бизнес и са необходими за плановата и управленската дейност. Обяснено е факторното влияние и факторните зависимости, в това число и неравенствата, като основен фактор за районогенезис. Измерването на развитието, съответно на неравенствата, като обективен процес на реалността, изисква и по-пълно разбиране на същността на използваните показатели за измерване на икономическия и социален растеж, както и на регионалните диспропорции. Този проблем е засегнат в доклада на Stiglitz, Sen и Fitoussi³ за измерване на икономическите резултати и социалния растеж. Необходимостта от прилагането на този подход се обяснява с възможността нарастването на даден показател, характеризиращ благосъстоянието на населението, да се дължи на увеличението му само за малка част от него, но за останалата част да не се наблюдава промяна или дори да се отчита неговото намаление. Това ни дава основание да **дефинираме предприятието като най-малката комбинация от правни единици, която е организационна единица, произвежда стоки или услуги и която се ползва с определено ниво на автономност при вземане на решения, особено за разпределението на текущите си ресурси.**

Като хоризонтален приоритет за МСП се извежда необходимостта от инвестиции за постигането на ресурсно- ефективна икономика чрез пилотни и демонстрационни инициативи, насърчаване на промишлената симбиоза и оборота на информация между участниците във веригата на стойността. Въвеждането на ресурсно-ефективни технологии и процеси в предприятията създава предпоставки за повишаване както на

³ Вж. Stiglitz, E., Sen, A. и Fitoussi, J. P., 2009, Доклад на Комисията по измерване на икономическите резултати и социалния напредък. http://www.stiglitz-sen-fitoussi.fr/documents/rapport_anglais.pdf

конкурентоспособността, така и на качеството на живот. В теоретичен порядък можем да подчертаем, че продължението на Европейската политика на регионално развитие, е насочена към подобряване условията на живот в селските райони и такива със специфични потребности.

Всъщност растежа на стопанските организации и на икономиката като цяло не е подчинен единствено на регулиращите институции, а е свързан с много фактори. Изграждането на ефективна система на регулиране изисква за развитието на малките и средните предприятия конкретни решения, които не само да съответстват на националните цели, но и да са адекватни на условията за осъществяване на определена дейност, на определено място, в определен момент. Този локализационен избор не е обаче има своята програмна специфика. Той се задава чрез търсенето на ефективността на малките и средните предприятия чрез развития на производства, които имат приложен характер на база научните изследвания и иновациите, които играят съществено значение за устойчивия успех и растеж на МСП в ЕС.

Насърчаването на МСП трябва да е свързано с достъп до растящите пазари, особено извън ЕС, като облекчава условията за външна търговия, предоставя възможност за достъп до тези пазари, предлага помощ за обучение и усъвършенстване дейността на МСП свързана с износа. Усъвършенстване на ключовите умения в МСП, както и всички форми за подкрепа на иновациите. Необходимо е частният сектор да се стимулира да инвестира в иновации, като риска между държава и бизнес е споделен. Подкрепа на МСП в региони с ниска заетост и ниска концентрация на предприятия от секторите на високо и средно технологичните производства и интензивните на знание услуги с цел намаляване на различията между регионите. Особено важна е подкрепата за жизнеспособните предприятия от слаборазвитите региони, за да могат да повишат своята конкурентоспособност и създадат нови устойчиви работни места. В регионите с ниска степен на концентрация на предприятия от средно и високотехнологичните отрасли съществуват възможности за развитие на производителността от ниско технологичните отрасли, включително и чрез различни форми на съвместна дейност и развитие на клъстерни инициативи. Съчетаването на регионалната специализация с гъстотата на предприятията е предпоставка за формулиране на по-прецизни мерки в подкрепа на създаването на предприятия, развитието на клъстери, подкрепата за интернационализация на МСП, както и технологичната модернизация на тези производства и интернирането на мерките за обучение и повишаване на професионална квалификация.

Можем да приемем, че на ниво Европейски съюз се приема визията за съкращаването на процедурите и намаляването на бюрокрацията, която е основен приоритет с цел подпомагане на малките и средни предприятия като двигател на местното икономическо развитие и моделиращи регионалната икономика. Постигането на по-голяма отзивчивост от страна на публичната администрация по отношение на нуждите на МСП може да окаже сериозен принос за растежа им. Ограничените им ресурси съвсем естествено ограничават достъпа им до нови технологии или иновации. Именно поради това, подкрепата за МСП е водещ приоритетите на Европейската комисия (ЕК) за стимулиране на икономическия растеж, генерирането на работни места и икономическа и социална кохезия.

1.3. Нормативна и регулаторна база свързана със структурирането и оценката на потенциала на малките и средните предприятия

На базата на оценка на броя и разположението на микро, малките и средни предприятия е направен опит за извеждането на същественото значение за пространственото развитие на Европейския съюз и необходимостта от прилагане на целенасочени политики. Направен е паралел, че само през последните няколко години в

периода 2017-2019 г. около 24 милиона МСП осигуряват средно около 4 трилиона евро за всяка година в добавена стойност и обезпечават заетостта на над 90 милиона души, представлявайки гръбнака на предприемаческия дух и иновациите и имат решаващо значение за конкурентоспособността на дружествата в ЕС.

В тази част на изследването е направен нормативен преглед на големината, модела и начина на собствеността на Малките и средни предприятия. Направения анализ извежда на преден план нормативната и регулаторна среда, както в България така и на ниво Европейски съюз, която ни дава основание да можем да определим обхвата и възможностите пред Малките и средни предприятия. В прагматично отношение е направена оценка на административните тежести за малките и средните предприятия, калкулирани в изгубено време и финансови разходи за спазване на нормативните и административни актове непрекъснато растат. Анализирани са дефицита на микро и малките фирми, относно достатъчните ресурси и тежести, които са необходими за тяхното оптимално функциониране. Възприема се тезата, че облекчаването на административната тежест би довела до повишаване производителността, а оттам и на конкурентоспособността на сектора и в крайна сметка ще се отрази благоприятно на икономическия растеж.

Представена е философията и ролята на програмните механизми като ОП “Инициатива за МСП”, чрез програмни схеми като JEREMIE. Чрез този механизъм за подкрепа се създава достъп до фондове и акселератори, които запълват нишата на пазара за финансиране на бизнес идеи и стартиращи фирми. В тази посока важно е да изведем и факторите, затрудняващи МСП при усвояването на финансови средства от европейските програми и фондове. Сложност на процедурите за финансова отчетност; затруднения при намирането на съфинансиране и самостоятелно финансиране за проектите.

Методите са същинската част на оценката на въздействието на законодателството. Те обуславят нейната структура, насоченост и ефективност. Методологията, съчетана със схемите за комуникация с политическото ръководство и с общата институционална рамка на процеса дава завършената оценка на въздействието, прилагана в администрациите на изпълнителната власт. Основна характеристика на методологията на оценката на въздействието на законодателството е нейната широка научна основа – методите и техниките за оценяване са заимствани от различни дялове на науката. Действащите или проектирани норми могат да бъдат подложени както на базовия анализ “разходи – ползи”. Предложен е подход за развитието на оценката на въздействието, който представя тенденцията за управление на процесите в развитието на Малките и средните предприятия. Закономерно прилаганата методология за оценка на протичащите процеси в Малките и средните предприятия основно се влияе от етапа на социално-икономическия процес и анализът на въздействието. Самото съчетаване на методи и техники за оценяване също може да варира дори в рамките отделна териториална единица или в регионално икономически план. Съвкупността и групирането на определени методи за оценка на малките и средни предприятия е в зависимост от регулираната сфера на обществени отношения, от времевите изисквания при приемането на съответния инструмент,. В най-простия си вид оценката на въздействието може да бъде списък с качествените характеристики на очакваните положителни, отрицателни и неопределени въздействия на предвиденото действие. В своя по-сложен вид тя може да е строг анализ “ползи-разходи”, използващ понякога мащабен иконометричен модел на регионалното стопанство⁴ Като цяло не е възможно

⁴ Морал III, Джон Ф. “Използване на анализ на регулиращото въздействие за подобряване на законодателството и регулирането: американският опит и неговото значение за страните от Централна и Източна Европа”.

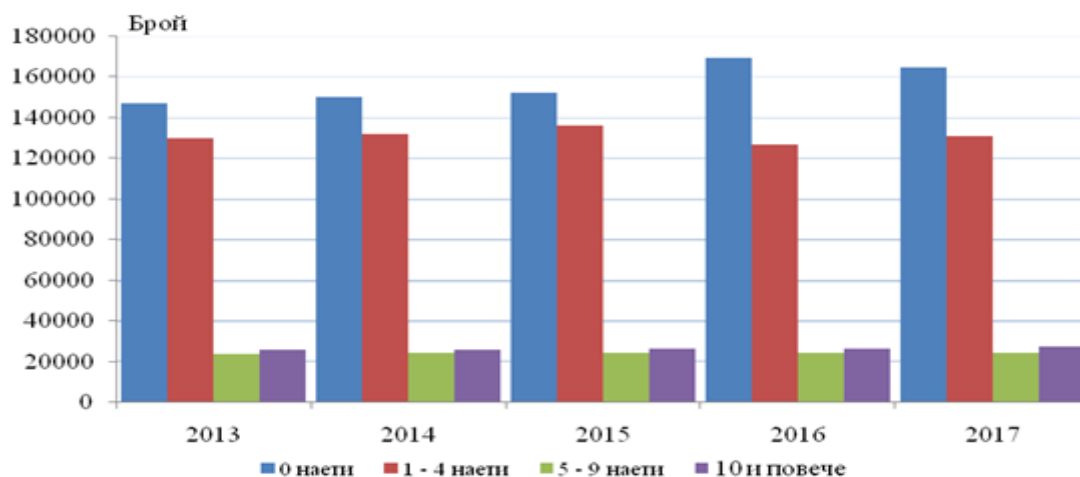
и дори не е препоръчително да се изготвя единна задължителна методология за оценка на въздействието. Извежда се като резултат, че институционалният подход е водещ при определяне на рамката на малките и средни предприятия в България. В това отношение нормативният подход на практика оказва реално влияние върху протичащите процеси поради чисто конюнктурния характер на регионалното развитие, а от там и търсенето на ефективност чрез регионалното икономическо развитие за преодоляване на регионалните диспаритети.

ВТОРА ГЛАВА.

ОЦЕНКА И АНАЛИЗ НА МОДЕЛА НА РАЗВИТИЕ НА МАЛКИТЕ И СРЕДНИ ПРЕДПРИЯТИЯ И МЕХАНИЗМИТЕ ЗА ПОДКРЕПА НА ТЯХНОТО РЕГИОНАЛНО ИКОНОМИЧЕСКО РАЗВИТИЕ

2.1. *Анализ на модела на развитие и механизми за подкрепа на малките и средни предприятия в България*

Представена е рамка на функционирането, ролята и значението на малкия и средния бизнес на национално и регионално ниво в България. Съотнесени са процеси и явления свързани с рамката на функциониране на малките и средни предприятия като обект на цялостна политика от страна на държавното управление. В сравнителен план изложено е влиянието на външната среда и на отделните фактори върху тяхното поведение и развитие. Важен дял заема и анализа на проблемите с усвояването на средствата от малкия и средния бизнес по програми на европейските фондове. Така са анализирани групата проблеми свързани с проблемите на малкия и среден бизнес и най-вече от кадрови характер. Разгледани са проблеми от организационен характер, както и други проблеми, свързани с финансиране на малките и средните предприятия. Очертани са групите проблеми, които имат екзогенен характер и проблемите с ендемогенен характер влияещи върху фирмите. Проблемите от ендемогенен характер за малките и средни предприятия се разглеждат главно във вътрешно характерните проблеми на малкия и средния бизнес при управление на бизнеса в съответния регион. Вторият проблем е необходимостта от дофинансиране, което се изразява в търсене на възможности за кандидатстване, подготовка и усвояване на средства от фондовете на ЕС. Друго ясно очертано предизвикателство, особено през последните години е привличането на квалифицирана работна сила и особено на млади, високо квалифицирани специалисти. Силното желание на МСП за оцеляване и особено на микро и малките предприятия е обусловено от нуждата за препитание на семейството, което се превръща в основен движещ фактор за готовността на всеки за работа на максимума от възможностите. Необходимостта за извеждане на регионален профил на малките и средни предприятия налага оценката и анализиране на съществуващите диспаритети на регионално ниво. Те в българските условия са свързани с извеждане на преден план на регионалния профил на малките и средните предприятия и ролята им в местната икономика. За дефиниране и развитието на специфични политики от аналитична гледна точка извеждаме на преден план добрите европейски практики, които са изведени и анализирани в подходящия обем в изложението. Представени и са данни от информационната система за управление и наблюдение на средствата от ЕС – ИСУН. На практика Малките и средни предприятия в България имат разнороден характер, също и брой на заетите в тях.

Източник: ИСУН, НСИ

Фигура 1. Активни МСП предприятия според техния размер в България

На практика се вижда, че малкия и средния бизнес в България няма достатъчно устойчива рамка и той в голяма степен не отговаря на визията за устойчиво развитие в динамична среда на регионалната икономика. В тази посока е видимо, че големината им трябва да се отчита, но че тя има относително ниско ниво влияние, отколкото на компетенции и умения на кадрите в малките и средни предприятия. Проблемът с недостатъчните умения на бенефициентите за подготовка на проекти е очертан от редица автори, като този проблем е най-характерен при неправителствените организации и бизнеса, които имат сравнително ниска проектна готовност. От много голямо значение за по-нататъшното развитие на малкия и средния бизнес е перспективата, стратегическото им стабилизиране във дългосрочен и краткосрочен план в тяхното сътрудничество вътре и вън от нашата страна и националното ни стопанство. За по-цялостна оценка е необходимо да направим първична оценка на заетите по групи и сектори за последните години в тези предприятия.

Таблица 1. Брой предприятия по сектори и по групи според броя на заетите в тях лица за 2018 година (брой)

Сектори по КИД-2008	Общо	Групи според броя на заетите лица				
		0-9	10-19	20-49	50-249	250+
Добивна промишленост	338	218	43	34	31	12
Преработваща промишленост	31 486	24 006	2 850	2 666	1 679	285
Производство и разпределение на електрическа и топлинна енергия и на газообразни горива	1 698	1 565	60	29	26	18
Доставяне на води; канализационни услуги, управление на отпадъци и възстановяване	787	533	70	81	65	38
Строителство	20 539	17 349	1 620	1 018	517	35
Търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети	142 028	134 261	4 502	2 367	818	80

Сектори по КИД-2008	Общо	Групи според броя на заетите лица				
		0-9	10-19	20-49	50-249	250+
Транспорт, складиране и пощи	23 321	21 212	1 153	633	272	51
Хотелиерство и ресторантьорство	27 182	24 156	1 742	935	328	21
Създаване и разпространение на информация и творчески продукти; далекосъобщения	14 321	13 081	548	427	220	45
Операции с недвижими имоти	23 316	22 774	354	5
Професионални дейности и научни изследвания	46 091	44 793	815	343	123	17
Административни и спомагателни дейности	11 749	10 490	507	423	258	71
Ремонт на компютърна техника, на лични и домакински вещи	3 432	3 396	25	–

Източник: НСИ

Предложената оценка извежда на преден план, че малките и средните предприятия се създават и развиват при специфични условия и обхващат различни групи дейности. За това те в сравнение с големите предприятия (ГП) са по-гъвкави, по-бързо реагират и се приспособяват към изискванията на прехода в България и на многобройните динамичните промени. Според проучване на бизнес средата за развитие на МСП осъществявано регулярно от НСИ 95% от работещите в момента фирми са основани от самите собственици с 60% членове на семействата, които представляват еднолични търговци (около 74%) и дружества с ограничена отговорност ООД/ЕООД – 19%. Обектът на дейността им е търговия и услуги – 39%, строителство – 17%, хранително-вкусова промишленост – 8%, дърводобив – 7%, транспорт и съобщения – 5%, като в годините се извежда една закономерност свързана с трудностите за рефинансиране на бизнеса в малките и средни предприятия.

Характерно за малките и средни предприятия, че те много често изтърпяват нелоялната конкуренция, трудностите от липса на собствени парични средства за иновации и нови проекти. Същевременно МСП и фирмите имат редица трудности за решаване проблеми свързани с управлението, подбор на персонала, съвместни дейности, клиенти и информация. Можем да кажем, че свободния финансов ресурс при малките и средни предприятия е недостатъчен, поради липса на изгодни кредитни линии, както поради липса на гаранции от страна на държавата, поради забавена възвращаемост на капитали, увеличени рискове и други.

Това дава основание, с навлизането на европейските програми и фондове да се търсят възможности за подкрепа на малките и средни предприятия от грантове по мерки за безвъзмездна финансова помощ. От друга страна условията на програмите имат своите дефицити, които създават условия за нечестни практики, които биват констатирани при последващи контрол и проверки, и на база на които се изисква от бенефициентите да върнат предоставената им финансова помощ⁵. Това води до извеждане на проблемите за представителите на МСП сегмента, характеризиращи се с екзогенни процеси, е важно за дисертационния труд, тъй като ролята на държавата, провежданата политика от нея, приеманите нормативни актове и промените в

⁵ Kaya, O. (2014). SME financing in the Euro area. New solutions to an old problem. EU Monitor – Global Financial Markets. Deutsche Bank Research. 14 October 2014.

поведението и условията на другите участници в процеса на усвояване на европейските фондове, имат силата да повлияят в посока подобряване на средата и повишаване на усвояемостта на средства по програмите на Европейския съюз⁶.

Можем да приемем, че Малките и средни предприятия имат все по-съществено влияние върху протичащите процеси на сближаване и реална конвергенция в обхвата на установените функционални градски зони, с цел разкриване и доказване (недоказване) на протичащи процеси на районогенезис, в това число установяване на цялост на процесите, формиране на идентичност и постигане на относителна хомогенност, чрез намаляване на неравенствата в развитието.

2.2. Анализ и оценка на механизмите за подкрепа на МСП в международен план и адаптирането им в българските условия

В Стратегията за насърчаване на малките и средните предприятия в периода 2014 – 2020 г. като една от слабите страни на този сектор се посочват ограничеността на капиталовото финансиране и търсене на по-ефективни механизми за подкрепа. Причините са, че капиталовите пазари не изпълняват добре ролята на посредник между спестяванията и производствените инвестиции, както и значителната степен на неоползотворяване на програмите за подпомагане на малките и средните предприятия, финансирани от Европейския съюз. Този проблем не е от днес. Още през 2004 г. в Политика на Европейския съюз за малки и средни предприятия като проблем номер едно на тези предприятия и най-важна пречка в развитието им се посочва ограничения им достъп до финансиране и най-вече до инвестиционни кредити. Посочени са и причините за това, а именно по-слабата възможност на малките и средни предприятия да обезпечават с активи искането за банково финансиране, липсата на кредитна история, изготвяне на прецизни бизнес планове, счетоводните документи да отразяват реалното им състояние. Подобряването на достъпа на малките и средните предприятия до финансиране остава важна цел на Европейската комисия. Не случайно девизът, на т. нар. Харта за малките и средните предприятия е „Мисли първо за малките“. Облекчаване достъпа на малките и средните предприятия до финансиране и развитие на правната рамка и бизнес средата. Даване на по-широки възможности на малките и средните предприятия да се възползват от условията на единния пазар. Повишаване квалификацията на работещите и насърчаване на иновациите. Превръщане на екологичните предизвикателства във възможности. Не на последно място и достъп до нови пазари. Днес достъпът до финансиране продължава да е един от основните проблеми за сектора на малките и средните предприятия. Разбира се, това не е проблем само на българските предприятия, а и е един от основните проблеми на предприятията в Европейския съюз.

Така в пространствено отношение специализацията на регионалната икономическа активност може да се разгледа като отражение на закономерностите на регионална концентрация, производствено коопериране и на разделението на труда и в този контекст Малките и средни предприятия играят важна роля за регионалното развитие и формирането на регионалната икономика в пространствен и териториален план. В тази посока можем да приемем, че МСП могат да бъдат съществен фактор в регионалната икономика, които да дават отрасления облик на отделните територии. Според този подход икономиката на регионалната система е толкова по-успешна, колкото по-задълбочени са процесите специализация и диверсификация в нея. Следователно, колкото по-голям е дялът на Малките и средни предприятия на местно ниво, толкова по-голяма ще е възвращаемостта на регионалните инвестиции,

⁶ Много МСП, конкретно в Южна Европа, все още се борят за достъп до финансиране.“- Оли Рен, Европейски комисар по икономическите и парични въпроси и евро то и вицепрезидент на Европейската комисия 2010-2014 г

респективно, ще имаме по-голяма регионална стабилност и по-високи темпове на растеж.

От друга страна се наблюдават определени дефицити на малките и средни предприятия, които оказват влияние върху процеса регионално развитие и управление на средата. Приема се, че в голяма степен разликата в недостига от финансиране се изразява като средната сума на заема, която е поискана или би била поискана от всяко финансово жизнеспособно МСП, умножено по техния брой. От друга страна секторният анализ на малките и средните предприятия е основополагащ за анализа на състоянието и предпоставките за развитие на МСП в България. Вземането на решения и осъществяването на мерки за подкрепа на определени отрасли на икономиката следва да се основават на оценка на ефекта от тези интервенции върху икономиката на страната и на ефекта им върху регионалното развитие на региона, в който стимулираните МСП осъществяват дейността си. Необходимо е да се отчете влиянието им върху развитието на МСП и секторите, към които те принадлежат, с цел да се постигне мултиплициращ ефект чрез генериране на добавена стойност, стимулиране на експортната дейност и увеличаване на заетостта. Основните критерии, които характеризират различните икономически дейности, от гледна точка на възможностите за ефективно подпомагане са разгледани в следните категории: структура на пазара, степен на интензивност на използване на технологии и знания, експортна ориентираност, регионална специализация, място и потенциал за развитие във веригата на стойността.

В периода 2010-2020 г. по отношение на подобряване на работата на Малките и средни предприятия се забелязва положителна тенденция свързана с използването на рисков трансинг за катализиране на кредитирането на МСП и за улесняване на големи обеми на кредитиране. Това е изключително ефективен начин за разгръщане на подкрепа от публичния сектор. Гаранциите и споразуменията за споделяне на риска могат да позволят на финансовия сектор да осигури повече собствен капитал и да заема повече пари на иновативни компании или за инфраструктурни проекти. По този начин подобни финансови инструменти могат също да допринесат за цялостното развитие на финансовите пазари на регионално ниво в условията на пространствено развитие на националната територия.

Анализирана е и европейската политика по отношение на функционирането и развитието на малките и средни предприятия. По отношение на разпределението на компетентността между ЕС и държавите-членки за осъществяване на механизми за подкрепа на малките и средни предприятия от страна на съюза се извеждат отделните сектор и възможността за икономическа координация. От друга страна се създават условия за подкрепа на малките и средни предприятия на национално ниво.

Това означава приемането и налагането на национални програми и отделянето на финансови ресурси за тяхното разходване. МСП в България, и по-специално микропредприятията, показват брутна доходност и производителност по-ниски от тези на големите предприятия в структурно отношение. Те вече предоставят 65,2% от добавената стойност и 75,4% от трудовата заетост у нас, което е значително над средното за ЕС – 56,8% и съответно 66,4%. МСП в България наемат средно 4.4 души, срещу 3.9 в ЕС като цяло.

Видно е, че действията на ЕС трябва да бъдат целенасочени, а в случая с България усилията и средствата му трябва да оправдаят напълно поставените цели. В този контекст приносът на България към инициативата за финансиране на МСП трябва да

бъде съобразена с приложимите правила за държавна помощ и да отговаря на съответните потребности.⁷

На практика обаче в държави като България подкрепата за бизнеса от национални програми е на ниво по-ниско от задоволителното. Това е и съществен дефицит при определянето на процеса на програмиране и развитие на малките и средни предприятия на локално и регионално ниво.

⁷ На равнището на крайните получатели се предвижда отделен регламент за държавните помощи и ЕЗФРСР

Таблица 2. Финансиране на иновации по области

Област	BG16RFOP002-1.001 „Подкрепа за внедряване на иновации в предприятията“				BG16RFOP002-1.002 „Подкрепа за разработване на иновации от стартиращи предприятия“		BG16RFOP002-1.005 „Разработване на продуктови и производствени иновации“				BG16RFOP002-2.024 „Насърчаване на предприемачеството“
	Микро	Малки	Средни	Големи	Средни	Големи	Микро	Малки	Средни	Големи	Микро
Видин	4				2		1	1	1		17
Враца	11	5	3		6	2	9	2			30
Ловеч	4			1	10		4	2		2	28
Монтана	8	5	5	3	8		7	1	1		32
Плевен	13	6	4	5	36		9	4	2	1	54
В. Търново	3			1					2	1	3
Габрово				2						2	5
Разград											4
Русе			1	3	3		1				1
Силистра	1		1								3
Варна		1	2	2	1		2	7	1	1	1
Добрич				1							
Търговище											5
Шумен				3							15
Бургас			1	1	1		1	1	1		
Сливен			2	3				2	1		21
Ст. Загора	1	1	4	4	1		2	2	2		1
Ямбол				3							
Благоевград			1								1
Кюстендил											24
Перник											
София			1				1			1	
София ст.	11	7	5	4	21	2	40	40	16	6	1
Кърджали			1			1					8
Пазарджик			1	3		1	1			1	35
Пловдив	3	1	7	4		1		3	1	1	
Смолян					1						13
Хасково				1	1						1

Източник: ОПИК

По процедура BG16RFOP002-1.001 „Подкрепа за внедряване на иновации в предприятията“ са финансирани 170 предприятия, от тях 59 микро предприятия, 26 – малки, 39 – средни и 46 – големи. Най-голям брой микро предприятия се наблюдават в областите Плевен, Враца и София (столица) от общо 10 области. Малките предприятия са концентрирани в областите София (столица), Плевен, Враца, Монтана, Пловдив, Стара Загора и Варна. Средните предприятия са концентрирани в 15 области, от тях най-много са в област Пловдив – 7 броя, а големите – в 19 области, от тях най-много са в област Плевен – 5 броя. По процедура BG16RFOP002-1.002 „Подкрепа за разработване на иновации от стартиращи предприятия“ са финансирани 94 предприятия, от тях 90 са микро предприятия и 4 са средни. С най-голям брой стартиращи предприятия има в областите Плевен (36 броя), София-столица (21 броя) и Ловеч (10 броя), от общо 11 области. Средните предприятия са създадени в София-столица и Враца – по 2 броя. По процедура BG16RFOP002-1.005 „Разработване на продуктови и производствени иновации“ са финансирани 189 предприятия, от които 79 са микро предприятия, 62 – малки, 31 – средни и 17 – големи. Данните показват, че като бенефициенти малките и средните предприятия са далеч от потребността им от финансови средства.

Друг важен фрагмент за реализацията на политиките свързани с малките и средни предприятия е тяхната паспортизация на предприятията от гледна точка на техният икономически профил. Първото важно значение е в коя сфера се намира предприятието. Вторият показател е дялът на **служителите в МСП от общия брой работещи**. Третият показател е извеждането на дялът на **банковите заеми за МСП от всички кредити**. Наблюдаван от страна на предлагането, този процент показва относителното значение на неизплатените суми по заемите за МСП. На четвърто място е дялът на **заемите от общите задължения на МСП**. Представен в проценти, показва относителното въздействие на банковите кредити в балансите на МСП. Изчислява се чрез разделяне на общия нетекущ дълг на МСП на общия размер на кредитите, отпуснати на МСП в страната. Например в страни като Франция тези данни се основават на представителни извадки от база данни BACH-ESD на централната банка на Франция⁸.

Следващият елемент е географското разположение на предприятията и тяхното отстояние от по-големи градове. В резултат на проведени конкретни проучвания се установява, че фирмите разположени на една територия и прилагачи общи производствени подходи, реализират допълнителен доход, който се получава от по-ниските средни разходи за единица крайна продукция. Следователно интегрирането на стопанските субекти по територията, може да се извършва по секторна принадлежност, по териториално съседство, по равнище на иновативност на производствения процес. При опита да се измери и разкрие ефекта от мащаба на територията на страната, най-убедителни са примерите от производството на зърнени храни в Североизточна България – областите Добрич, Силистра, Разград и Русе. Поради големия брой малки и средни фирми в индустриалния (вторичния) сектор, възникват ограничения и трудности при неговото приложение. Независимо от това, икономии от мащаба се доказват в Южна Централна България – областите Стара Загора и Пловдив, гр. София и София област и Благоевград, както и Варна и Бургас. Всъщност формират се една изразена регионалност по отношение на съществуващата териториална организация на икономиката и проявлението на икономии от мащаба. Икономии (ефекта) от

⁸ Достъпно на: <http://www.bachesd.banque-france.fr/> (Дата на достъп: ноември 2018 г.)

мащаба се проявяват и реализират между конкуренти с големи обеми произвеждана продукция и голям дял пазарна реализация⁹.

Друг елемент на паспортизацията е процесът на клъстеризация. Клъстерната политика е утвърдена и в ЕС, като са заделени финансови ресурси за подпомагане на формирането на клъстери с различен производствен или друг профил. Клъстери са създадени и работят в България. Те представляват йерархична мрежа от взаимоотнобвързани и допълващи се конкурентни икономически субекти.

Като цяло важно значение върху малките и средни предприятия има и управлението на регионалното развитие и ограничаването на неравенствата в националното пространство следва да се основава на измерване чрез районната ефективност. Извършените анализи доказваха тенденции на дълбоки трансформации с негативни последици върху благосъстоянието и качеството на живот. Неравенствата като природно-социален феномен генерират допълнителни изменения в структурата и пространствената организация на природно-социалните системи. Установените по територията на страната райони разкри значителните вътрешнорегионални различия и неравенства. Нарастват вариациите между центровете и периферията, формират се депресивни пространства, усилват се миграциите, депопулацията се разширява.

2.3. Оперативна програма „Инициатива за малки и средни предприятия (ОПМСП) и анализ на ефективността и за малкия и среден бизнес на локално ниво

Създаването на механизми за подкрепа на малките и средни предприятия в регионите на ЕС е съществена част от Лисабонската стратегия¹⁰. От страна на Европейския съюз се приема, че предприятията предлагат възможности за създаване на нови работни места при ниски социални разходи. Допуска се, че за преодоляване на регионалните диспаритети тези работни места ще са необходими за преодоляване на безработицата и адаптиране на регионалната икономика към променящата се среда. Авторът извежда като потребност създаване на специфичен механизъм за подкрепа на малкия и среден бизнес, който да намалява очертаващи се регионални диспаритети в рамките на европейското икономическо пространство. Така се достига до необходимостта от широкото използване на инструментите за споделяне на риска, чрез използване на средства от ЕС за частично гарантиране на портфейли от заеми. Обект на тези заеми са малките и средни предприятия. По отношение на малките и средни предприятия се търси генериране на лостов ефект по отношение на обема на кредитирането. Подобна роля е отредена на ОП „Инициативата за МСП, която е съвместен финансов инструмент на Европейската комисия, Европейската инвестиционна банка и Европейския инвестиционен фонд и българското правителство. Чрез тази оперативна програма се цели да може да се създаде надежден механизъм и инструмент за интервенция, с цел увеличаване на кредитирането за реалната икономика, създаване на работни места и стимулиране на растежа. Фокусът на този инструмент са Малките и средни предприятия. Определената основна цел на програмата е подобряване на достъпа на фирмите до дългово финансиране, чрез предоставяне на частично рисково покритие за портфейли от кредити за МСП на банките, които са избрани за финансови посредници в процедурата.

Решението за участието на България в Инициативата за МСП е взето в началото на юни 2015 г. на заседание на Съвета за координация при управлението на средствата от ЕС, чрез прехвърляне на средства от Оперативната програма „Икономика на конкурентоспособността“, където е предвиден изпълнение дългов инструмент с

⁹ Виж. Р. Георгиев, 2013, Стратегиране и конкурентоспособност, Принт-Медия, С., с.107

¹⁰ “Cohesion Policy in support of growth and jobs, Community Strategic guidelines 2007-2013” (COM(2005) 0299 05/07/2005)

гарантиран портфейл. Той е част от инвестиционен приоритет 2.2. „Капацитет за растеж на МСП, както и приоритетна ос 2 „Предприемачество и капацитет за растеж на МСП“. Прието за управляващ орган да бъде Министерството на икономиката. Така е определен орган, който да създава условия подходящите финансови инструменти да достигат до финансиране на българските МСП, като основни участници в развитието на българската икономика. Целта на програмата е да преодолее затрудненията при вземането на кредити, които влияят не само върху ежедневните им операции, но и върху способността за растеж, могат лесно да се трансформират от ограничения в ликвидността в риск от неплатежоспособност.

Освен това Инициативата за МСП се основава и на вече съществуващата и политически договорена концепция за съвместни инструменти, за да комбинира финансови инструменти на ниво ЕС и европейски структурни и инвестиционни фондове (ЕСИФ). Член 33, параграф 2 от Общите регламенти за разпоредбите и член 139, параграф 5 от Финансовия регламент позволяват създаването на съвместни инструменти, предназначени за финансови инструменти, които обединяват ресурси от програми, управлявани пряко или косвено от разпределените от Комисията и ЕСИФ средства за преследване на едни и същи цели, използвайки един и същ механизъм за изпълнение и прилагайки едни и същи изисквания (напр. условия, отчитане, одит и др.) Разлики съществуват само за критерии за допустимост, свързани с крайните бенефициенти, по-специално географският критерий.

В допълнение направен е анализ за изпълнението на инструментите за неограничени гаранции в рамките на инициативата за МСП е тясно свързано с целите за растеж и заетост и с приноса на България към постигането на взаимодопълващите се видове растеж съгласно стратегията "Европа 2020". Те са свързани с реализация на програмите за интелигентен растеж: изграждане на икономика, основана на знанието и иновациите. Също така визията за приобщаващ растеж, имащ за цел да стимулира икономика с високи равнища на заетост, водещи до социално и териториално сближаване.

Оценката и анализа на оказаната подкрепа показва, че към 2020 година малките и средните предприятия са получили финансиране в размер на над 3 милиарда евро. Определената от Европейския парламент и Съвета цел, според която най-малко 20 % от средствата за обществените предизвикателства и за водещите позиции при базовите и промишлените технологии (LEIT) следва да бъдат предоставени за малките и средните предприятия, беше преизпълнена с почти 4 процентни пункта. С „Хоризонт 2020“ бе въведен нов инструмент за финансиране, разработен специално за иновативните малки и средни предприятия.

Източник: Евростат

Фигура 2. Делът, отпуснат чрез инструмента за МСП, от дела средства предназначени за малките и средните предприятия по линия на обществените предизвикателства и LEIT на „Хоризонт 2020“

Важно е да се спомене, че за периода 2018-2020 г. са подписани 5 399 споразумения за предоставяне на безвъзмездни средства с поне един участник от индустрията, което представлява финансов принос на ЕС на стойност 45,7 милиарда евро. Според анализа, ролята на финансовите инструменти нараства поради мобилизиращия им ефект върху ресурсите за публични инвестиции, способността им да съчетават различни форми на публични и частни ресурси и дългосрочната им финансова устойчивост. Над 5 700 иновативни предприятия, предимно малки и средни предприятия и малки дружества със средна капитализация, получиха финансиране в размер на над 8 милиарда евро от финансовите инструменти на „Хоризонт 2020“.

Важен момент от анализа е лостовият ефект. Той е механизъм, който представлява единият от компонентите на количественото измерение на добавената стойност и оценява предимно финансовия принос, който не е от ЕС, а от трети страни по време на първия инвестиционен процес. Съгласно член 140 от Финансовия регламент и член 223 от Правилника за прилагане, лостовият ефект следва да бъде равен на размера на финансиране на допустимите крайни получатели, разделен на размера на приноса от средствата от ЕС. Добавената стойност е претеглена като размера на допълнителното финансиране, който е привлякъл инструмента и сравнява общия лостов ефект на финансовия инструмент към общия сбор на финансиране, който е бил привлечен (включително други публични или частни финансови институции, други публични безвъзмездни средства и т.н.). Трябва да се отбележи, че към лостовия ефект се включва и националното финансиране от страната членка. На практика лостовият ефект се прилага в Инициативата за МСП. Съществуващите публични мерки за подобряване на достъпа на МСП до дългово финансиране са важни, но са възможни и необходими подобрения. Това важи в особена степен за секюритизацията като зараждането на този пазар с неговите ползи за финансиране на МСП ще зависи от значителната обществена подкрепа. Както бе споменато по-горе, първоначалната

разработка на секюритизацията вече беше подкрепена от стимули от национални и наднационални мерки за подкрепа.

За да обобщим, добавената стойност се измерва чрез способността на инициативата да привлича допълнително финансиране и средства под формата на собственост и дълг, който да е няколко пъти по-голям от първоначалния. Принципът на субсидиарност има за цел да гарантира вземането на решения възможно най-близо до гражданите и също така постоянните проверки за това дали действията на общностно равнище са оправдани с оглед на възможностите, налични на национално, регионално или местно равнище. По-конкретно, това е принципът, при който Съюзът не предприема действия (освен в областите, които попадат в неговата изключителна компетентност), освен ако не е по-ефективен от действия, предприети на национално, регионално или местно равнище. При разработването на Инициативата този принцип е внимателно обмислен и спазен. Въз основа на горния анализ може да се заключи, че намесата чрез Инициативата за МСП на равнище ЕС е напълно оправдана и че Инициативата осигурява значителна добавена стойност за регионалното развитие по отношение на подобряване на достъпа до финансиране за МСП.

ТРЕТА ГЛАВА.

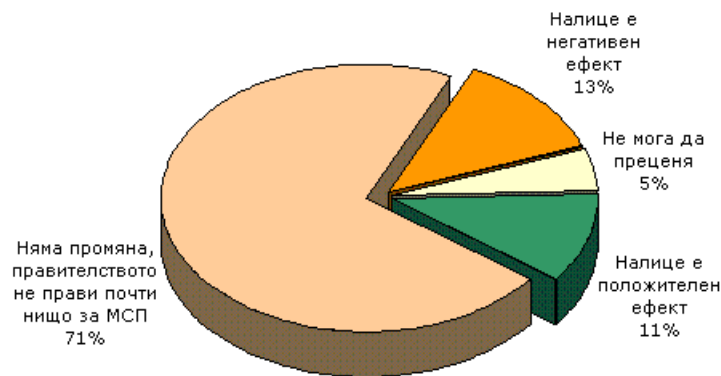
ПОДОБРЯВАНЕ ПРИЛАГАНЕТО НА МЕХАНИЗМИТЕ НА ОП „ИМСП“ ЗА НАМАЛЯВАНЕ НА РЕГИОНАЛНИТЕ ДИСПРОПОРЦИИ И НАСЪРЧАВАНЕ НА РЕГИОНАЛНАТА ИКОНОМИКА

3.1. Необходимост от целенасочени мерки и механизми за подкрепа на малките и средни предприятия

Предприемането на целенасочени мерки и разработването на механизми за стимулиране развитието на малките и средни предприятия е свързано с преодоляването на регионалните диспаратети. Осъществяването на регионално ниво на целенасочени мерки за подобряване на бизнес средата е важна цел от страна на Европейския съюз. Тази цел преведена през призмата на националното управление изисква да се изведат основно механизми за подкрепа на малкия и среден регионален бизнес и този, който се намира в селските райони. По отношение на програмирането България провежда в изпълнение социално – икономическа политика базирана на европейските програми.

Програмирането има своята фокусираност по мерки и икономически цели, което на практика измества фокуса от чисто пространствения и териториален аспект на приложените мерки. Като цяло програмния подход е свързан със стратегическите направления и равнища на регионалната политика. В голяма степен този подход трябва да представлява отправна точка за набавяне и разпределение на помощта от еврофондовете при изпълнение на оперативните програми, отнасящи се за регионалното развитие. Това ни дава основание да изведем на преден план спецификата на малките и средни предприятия. Фокусът на помощта трябва да бъде насочена към функциониращи предприятия намиращи се в нужда от свежо финансиране, стартиращи предприятия, необходимостта от иновации, нови продукти и услуги. Подобно сегментиране ще позволи и по-точно разписване на изискванията към институциите, които могат да предоставят помощи към малкия и среден бизнес в България.

Споделя се виждането че за подобряване на състоянието на Малкия и средния бизнес от страна на България, както и в рамките на Европейския съюз е необходимо да се споделя управлението на риска на ниво региони и отдалечени територии. Друг важна потребност е, че по отношение на малкия бизнес е необходимо обединяване на ресурси, провеждане на въздействие с лостов ефект и привличане на частния капитал. В областта на гаранциите и секюритизацията на МСП, държавите-членки и респективно участниците на пазара в държавите-членки трябва да могат да разполагат с необходимите ресурси и умения за тези дейности, което е свързано с отрицателно въздействие върху финансирането на МСП. Важно е да се спомене, че общите нагласи в нашето общество са доста скептични по отношение на работата на публичните институции по отношение на развитието на Малките и средни предприятия. Така например пакетите от мерки, когато са предложени от правителствата за стимулиране на бизнес средата не привличат вниманието на малките фирми. 35% от тях не са запознати с нито едно от десетте предложения. 54% смятат, че мерките подпомагат големите предприятия и икономическото състояние на страната като цяло, а едва 2% са на мнение, че стимулират малките фирми. Затова и цялостното отношение на дребните собственици към икономическата политика на правителството е в голяма степен негативно. 71% са на мнение, че правителството не прави почти нищо за малките и средни предприятия. 13% са категорични, че действията на кабинета имат дори негативни последици, а едва 11% посочват, че е налице положителен ефект.

Източник: Алфа ризърч

Фигура 3. Оценка за икономическата политика на правителството по отношение на малките и средни предприятия

Тази оценка е свързана с погледа на бизнеса към фондовете на Европейския съюз. Очакванията са постепенно чрез налагане на нови правила от страна на европейските институции да се подобри и бизнес климата в страната. Следователно намесата на ЕС ще допринесе за мобилизирането на националните публични и частни ресурси, избягване на дублирането на усилията и насърчаване на сътрудничеството между държавите-членки. Дейността на МСП може да се разглежда и като процес на преобразуване на знание: от неговото възприемане и осмисляне, до прилагането му с икономическа изгода. Икономика, основана на знание означава, че малките и средни предприятия следва да се стремят към търсене, възприемане и експлоатиране на нови идеи, които да водят до разработване и въвеждане на иновации във формата на нови продукти, услуги или процеси или пък до откриването и разработването на нови пазарни ниши.

На практика в политиките свързани с малките и средни предприятия можем да пример следната последователност на управление на средствата. Разбира се това включва и определеното ниво на **секюритизация на рамковата програма за конкурентоспособност и иновации (CIP)**. В това направление е заложена цел да се улесни достъпът до капиталови пазари за нерейтинговани или ниско оценени институции като по-малките банки и да се намерят алтернативни решения, които да позволят на финансовите посредници да циркулират финансиране на пазара на МСП. Целта на продукта за секюритизация на CIP е да генерира допълнително финансиране за МСП и той съчетава безусловна и неотменима гаранция за съществуващ портфейл от заеми на пазарна гаранционна цена с отделно дружество за изграждане на нов портфейл от заеми за МСП. Това предполага и намиране на надеждни **инструменти за споделяне на риска (RSI) – пилотен инструмент в рамките на FP7 Механизъм за финансиране и споделяне на риска (RSFF)**. На практика основната цел на RSFF е да подобри достъпа до дълговото финансиране за инвестиции в изследвания, разработки и иновации в ЕС, по-специално за частни заявители. Той допринася за задоволяване на нуждите от финансиране на иновативни проекти и компании без оглед на размер и собственост, в т.ч. малки и средни предприятия. Следователно предложеният инструмент за секюритизация в рамките на Инициативата за МСП с голяма вероятност ще допълни и разшири предлагания продукт в следващия програмен период 2021-2027 г. По-конкретно, тя може да се справи с разликата в целевия пазар, която е значително по-голяма от тази, която в периода 2021-2027 чрез допълнително препрограмиране би могла да създаде допълнителни предимства на планираните понастоящем инструменти. В периода 2021-2027 е необходимо да се върни към подобряване на състоянието на

МСП на регионално ниво по райони за планиране, чрез значително въздействие, допълнителна ликвидност за финансовите посредници и възможно развитие на регионалните пазари в България, а от там нов модел на социално-икономическа регионализация и преодоляване на диспаратетите.

3.2. Възможности за прилагане на добри практики за диверсифициране на достъпа до механизмите за подкрепа на МСП в България

Прилагането на добри практики при процеса на подпомагане на Малките и средни предприятия е важен дял от създаване на реални предпоставки за подобряване на тяхната конкурентоспособност и развитие в отделните райони. В стопанската практика съществуват набор от примери за предприятия, които реализират големи печалби благодарение на прогнозиране на измененията в конкурентната среда и на своите вътрешни възможности, както и на правилен избор на оптимална стратегия чрез налагане на нови добри практики. В тази посока на практика управлението на конкурентоспособността на предприятието се осъществява в условия на висока степен на неопределеност на външната среда и на отслабване на сигналите от конкурентната среда. Това изправя малките и средни предприятия пред съществени затруднения свързани с нейното информационно осигуряване с навременна, достатъчна по обем, надеждна и достоверна информация, както и налагането на нови модели на функциониране.

Общият интерес може да се обслужва и чрез приноса на инициатива за целия ЕС за възстановяване на трансмисионните канали на паричната политика. Такъв принос може да бъде предоставен по различни начини. Първо, чрез засилване на банковото кредитиране в цялата зона и акцент върху тези райони, които имат нужда от насърчаване на развитието. То ще възстанови кредитните трансмисионни канали, които са от голямо значение за предавателния механизъм на паричната политика – както конвенционална, така и неконвенционална – и може да улесни подкрепата за реалната икономика, включително и МСП. Второ, чрез количествено и качествено подобряване на операциите по рефинансиране на ЕЦБ със секюритизационни бележки като обезпечение. Трето, чрез адресиране на финансовата фрагментация между държави и пазари, интервенция на равнище ЕС може да засили единството на паричната политика, която ще бъде изправена пред по-хомогенни финансови условия в рамките на Евророната.

В допълнение е необходимо и този подход да има пространствено и териториално изражение. Това се обуславя от необходимостта общата стратегия за териториалното развитие на малките и средни предприятия да обхваща контролируемите параметри (тези аспекти на средата, върху които предприятието може да влияе непосредствено) и неконтролируемите параметри (фактори, върху които предприятието не може да влияе, а трябва да се приспособява). Така важно значение има и обхващането на човешкия капитал. Важно значение оказват проблемите на миграцията на работната ръка.

Таблица 3. Вътрешна миграция по възраст (бр.) през 2010г. и 2017г.

<i>Възраст</i>	<i>Заселени</i>	<i>Изселени</i>	<i>Механичен прираст</i>	<i>Заселени</i>	<i>Изселени</i>	<i>Механичен прираст</i>
БЪЛГАРИЯ	155 212	179 402	-24 190	139068	145057	-5989
20г – 49г	77 752	94 541	-16 789	63307	72362	-9055
50г – 59г	13 433	16 172	-2 739	10723	10272	451
Град	105 772	123 235	-17 463	93609	95826	-2217
20г – 49г	57 126	70 280	-13 154	44700	49510	-4810
50г – 59г	6 722	11 859	-5 137	6043	7098	-1055

Село	49 440	56 167	-6 727	45459	49231	-3772
20г – 49г	20 626	24 261	-3 635	18607	22852	-4245
50г – 59г	6 711	4 313	2 398	4680	3174	1506

Източник: НСИ

В резултат на промените в стойностите показатели характеризиращи естествения и механичния прираст на населението не може да се отчете подобряване в селските райони. Общините с отрицателен механичен прираст се дължи на влошените икономически показатели на Северозападен и Северно централен район. Голяма част от населението в активна възраст се заселва в по-големи населени места, привлечени от възможности за заетост. Продължава спада на броя на населението и на гъстотата, което води до неравномерно разпределение на населението и увеличава риска от обезлюдяване на малките населени места.

След като е формулирана стратегията за развитие на Малките и средни предприятия е необходимо да се определят решения (тактически действия) по всеки контролируем елемент от развитието на предприятията.

Допълнителна особеност на Инициативата за МСП е възможността да съживи пазара на секюритизация на МСП. Тъй като понастоящем почти няма първичен пазар на МСП секюритизация, няма риск от ефект на заместване от страна на инициативата, тъй като в отсъствието ѝ от пазара ще се осъществи много малка активност. Пазарът просто се нуждае от начален старт, за да задейства критичните външни фактори за реанимирането на един устойчив обем сделки. Това заключение води до три последици. Първо, Инициативата за МСП, чрез предоставяне на заеми за МСП допълва всички тези мерки, независимо дали те са регионални, национални или на равнище ЕС. Второ, Инициативата за МСП чрез облекчаване на съществуващия финансов дефицит се допълва с настоящите политически инициативи, които се опитват да засилят предлагането на заеми за МСП. Трето, Инициативата за МСП, чрез предоставянето на допълнителни банкови заеми на МСП, допълва мерките в подкрепа на алтернативни източници на финансиране (частен капитал, рисков капитал, търговски кредит, овърдрафт и др.), за които има нужда от страна на МСП.

В нашата страна може да се приложи и опита на Франция по отношение на малките и средни предприятия чрез първично предлагане на облигации. Френският модел е базиран на препоръките на доклада на Rameix-Giami, NYSE Euronext сега позволява на регистрирани и нерегистрирани на борсата МСП да издават облигации на инвеститори на дребно на NYSE Euronext Paris и NYSE Alternext Paris¹¹.

Друга практика, която може да бъде въведена в България е френския пазар на частно предлагане (PP)¹². Във Франция през 2012 година двадесет и две компании организират частни предлагания като да набират 3 млрд. Евро. Според повечето анализатори това е възможен успешен подход и в България, въпреки, че повечето френски частни предлагания са на много големи компании.

Пример за възможна добра практика е немския вариант на създаване на нови платформи. Създадени са нови платформи от няколко борси в Германия, които да обслужват сегмента на МСП. През 2009 г. са проведени шест емисии с общ обем от 225 милиона евро. За 2012 г. тази цифра нараства до 2,15 млрд. Евро, разпределени в 53 емисии. Този пример има и своите трудности като редица фирми неправилно управляват риска.

Подобно на Франция и Германия в Италия също се реализира пазар на мини облигации. Целта на Закона за мини облигациите (Закон 134/2012) е издаден с цел

¹¹ Виж. Alternative Finance for SMEs and Mid-Market Companies, 10,2013

¹² Източник: Girotra, K., Netessine, S. (2013). —Extreme Focus and the Success of Germany's Mittelstand. Harvard Business Review. February, 2013.

разширяване на средствата за финансиране на италианските некотиран корпорации като алтернатива на банковото финансиране¹³. На практика това е и възможността за създаване на нови инвестиционни възможности за банки и други институционални инвеститори, включително чуждестранни, чрез повишаване на конкурентоспособността на италианската корпоративна система и привеждането ѝ в съответствие с други европейски юрисдикции.

По отношение на Малките и средни предприятия в Испания също има изграден пазар за облигации за малките предприятия. В участие в борсата има минимален размер на инвестицията от 100 000 евро. При това положение инвеститорите на дребно са изключени, въпреки че се разглеждат като определящи за успеха на другите активни пазари на облигации за МСП. В същото време нивото на инвестициите в Испания остава далеч под прага на интерес на институционалните инвеститори.

Друга добра практика може да бъде прилагане на облигациите на дребно, които са още един начин, по който компаниите могат да набират дългово финансиране, без да прибегват до банкови заеми. През последните няколко години платформите за облигации на дребно се появиха в Германия, Франция и Великобритания.¹⁴ Германският и френският пазар са замислени от самото начало като средство за средно големите компании и МСП да набират дългово финансиране. Резултатите са смесени. Събраните до момента във Франция суми са минимални, а немският случай демонстрира известен успех в набирането на нови средства, но някои заинтересовани страни изразиха опасения относно качеството и безопасността на пазара.

За прилагане на добрите практика в МСП на България е важно те да са работещи и функционални. Затова в Оперативната програма „Инициатива за малките и средни предприятия“ необходимо да се прилагат специфични мерки за развитието на регионите и проспериращи в тях МСП с цел за предоставянето на възможности за растеж и преодоляване на регионалните диспаритети. Изграждането на подходяща инфраструктура и реализацията на добри практики е условие, в която МСП да упражняват своята стопанска дейност и да създават иновации, изисква инвестиции в целия ЕС.

3.3. Очертаване на тенденциите в управлението на Оперативна програма „Инициатива за малки и средни предприятия“ чрез SWOT Анализ

Целта на ОП „Инициатива за МСП“ е да се приложат възможностите за подкрепа на достъпа до финансиране МСП, с което да се насърчи тяхното развитие, чрез създаването на благоприятни условия за допълване и оптимизиране на синергиите между съществуващите програми за подкрепа на МСП на национално и европейско равнище. Оперативната програма ще облекчи достъпа до финансиране на малките и средни предприятия, чрез предоставяне на гаранции посредством съвместен инструмент, комбиниращ средствата на ЕС по COSME, „Хоризонт 2020“, ЕФРР, ЕИБ и ЕИФ в сътрудничество с ЕИБ / ЕИФ с оглед генериране на допълнително кредитиране за МСП.

Таблица 4. SWOT Анализ на ОП „Инициатива за МСП“

Силни страни	Слаби страни
---------------------	---------------------

¹³ KRAEMER-EIS, H., PASSARIS, G. and TAPPI, A. (2013), “SME loan securitisation 2.0 – Market assessment and policy options”, EIF Working Paper 2013/019, October 2013, http://www.eif.org/news_centre/publications/EIF_Working_Paper_2013_19.htm.

¹⁴ Източник: REVOLTELLA, D. and KRAEMER-EIS, H. (2015), “Tackling SMEs asymmetric risk: the EIB approach” in European Economy, 2015.2. Who takes the risks for funding SMEs?, October 27, 2015, pp. 131ff, http://www.eif.org/news_centre/publications/

<ul style="list-style-type: none"> • Ефективно и ефикасно администриране и управление на действащите финансовите инструменти, както на ниво Холдингов фонд, така и на ниво финансов посредник; • Създадени са 4 фонда с различно ниво на участие и съфинансиране от страна на фонда или външни инвеститори; • Функциониращите финансови инструменти са добре структурирани и в унисон с потребностите на българските МСП; • Част от финансовите инструменти са успешно реализирани въпреки краткия срок на функциониране; • Предоставени са допълнителни и диверсифицирани възможности на компаниите, които търсят финансиране; • Функциониращите инструменти са добре популяризирани; • Осигурен е подобрен достъп до капитал за развитие на предприятията; • Осигурено е финансиране за високорискови инвестиции, както и за проекти, които не биха се реализирали без подобна подкрепа; • Създадена е предприемаческа екосистема вследствие на успешното управление на фондовете за първоначално финансиране; • Увеличаване на възможности за дялово финансиране; • Постигане на 1.6 лостов ефект към юни 2017 г. на средствата инвестирани по линия на Инициативата за МСП 	<ul style="list-style-type: none"> • Значително е забавянето при подписване на Рамковите и Финансови споразумения с Европейския инвестиционен фонд (ЕИФ) за създаване на ОП „Инициатива за МСП; • Идентифицирани са трудности при привличане на допълнителен частен финансов ресурс за изпълнение на част от инструментите – трудности при набирането на капитал във фондове за дялово финансиране; • Част от фондовете все още не са стартирали дейността по финансиране; • Инвестиционните фондове инвестират само в определени сектори – комуникациите, компютърни системи и електроника; • Инвестиции са насочени предимно в най-добрите компании в България, които имат силно конкурентно предимство не само на вътрешния пазар, но и на външните пазари • Идентифицирани са затруднения при спазване изискванията на действащата нормативна и регулаторна рамка на всяко ниво на функциониране на финансовите инструменти; • Предлагането на дялов капитал в страната почти не съществуваше в последните няколко години; • Наложено е ограничение на Фондовете за първоначално финансиране да инвестират до 200 000 евро в компания и това създава ограничения при „следването“ на компаниите и участието на фондовете в тях и на по-късните етапи от тяхното развитие. Това е свързано с невъзможността на фондовете да запазят 8 или 10-процентовия дял след като компаниите получат допълнително финансиране; Нормативната уредба в България затруднява инвестирането от страна на бизнес ангели и чужди фондове; • Малък размер на сделките с рисков и дялов капитал и невъзможност за привличане на големи инвеститори без публично участие в капитализирането на фондовете; • Невъзможност на банките да оценят и анализират потенциала на иновативни стартапи и липса на възможност за финансирането на такъв тип проект от страна на банките;
---	---

	<ul style="list-style-type: none"> • Неефективен и слабо капитализиран пазар на микрокредитиращите институции; • Високо ниво на необслужените микрокредити • Наличие на пазарен недостатък вследствие драстичния спад на търговското финансиране, което следва да задоволи нуждата от оборотен капитал; • Отчетен ръст в нивото на задлъжнялост на компаниите след финансовата и икономическа криза; • Трудности при отговарянето на изискванията на банките за обезпечение; • Невъзможност на голяма част от микро и малките компании да изплатят авансовата вноска за използване лизингово финансиране; • Липса на интегрирана информационна система за финансови инструменти и държавни помощи.
Външни фактори, които оказват влияние	
<ul style="list-style-type: none"> • Данъчни стимули; • Очакваното развитие в ИКТ и технологичния сектор в България; • Изграждане и функциониране на Техпарк в страна • Увеличаване на броя на иновативните предприятия с висок растеж и износна ориентация; • Положителен ефект от предлагането на средно и дългосрочни кредити от международни финансови институции и банки за развитие върху достъпа до финансиране на микро и малки предприятия, срещащи повече трудности при достъпа до финансиране в сравнение със средните предприятия; • Наличие на публично финансиране и финансиране от страна на международни финансови институции в подкрепа на достъпа до финансиране на МСП в България 	<ul style="list-style-type: none"> • Голяма административна тежест за фирмите в областта на данъчно облагане, икономически регулации, бизнес лицензи и разрешителни и трудово законодателство; • Следване на политика за намаляване на риска при финансирането на МСП от страна на банките в дългосрочен план; • Политика на дъщерните банки в България на заместване на капитала, получен от банките майки с използването на ресурса от депозити на клиенти, което ще окаже негативно влияние върху отпускането на средни и дългосрочни кредити. • Постепенното излизане на търговските банки от пазара на микрофинансирането.
Възможности	Заплахи
<ul style="list-style-type: none"> • Навременната организация за прилагане на инструментите за финансов инженеринг, включително избор на утвърден и минимално рисков подход за управлението на финансовите инструменти; 	<ul style="list-style-type: none"> • Административни трудности и забавя на стартиране на финансовите инструменти при смяна на модела на управление на финансовите инструменти; • Промяна в инвестиционната среда; • Промяна в търсенето на финансиране;

<ul style="list-style-type: none"> • Възможност за ползване на опита и научените уроци от предходния програмен период; • Възможност за по-добро таргетиране спрямо нуждите на пазара и структуриране на финансовите инструменти, включително чрез анализа в рамките на предварителната оценка за приложимост на финансови инструменти; • Оптимизираното законодателство за периода 2021-2027 по отношение на финансовите инструменти и държавни помощи; • Възможност за актуализиране на предварителната оценка на финансовите инструменти спрямо промяна в средата, съответно за адаптиране на избраната стратегия; • Максимизиране на ефекта от добре набраната инерция при имплементиране на работещите инструменти; • Възможност за разширяване на дейността на фондовете за първоначално финансиране и осигуряване на достъп до финансиране на повече иновативни стартъпи; • Възможност за увеличаване на ролята на лизинговото финансиране заради предимствата, които то предлага при използването му за закупуване на ДМА; • Запълване на финансовия недостиг в обхвата между 200 000 евро и 500 000 евро посредством постигане на по-голяма гъвкавост при структурирането на финансовите инструменти; • Възможност за привличане на повече капитал от чужди инвеститори при предлагане на по-добри условия за коинвестиране; • Осигуряване на по-висока степен на пазарна насоченост на финансовите инструменти за засилването на общия интерес между фонд мениджърите и инвеститорите; • Възможност за по-ефективно комбиниране между грантово финансиране и използването на финансовите инструменти; • Подобряване достъпа до 	<ul style="list-style-type: none"> • Висок процент на предприятията, които се доверяват на традиционните методи за достъп до финансиране. • Осигуряване на неефективни стимули за привличане на чужди инвеститори и лизинговите компании, които да осигурят на МСП възможности за финансиране извън банковото кредитиране; • Риск от лошо структуриране на дяловите финансови инструменти и пораждаване на липса от прозрачност при лош мониторинг на дейностите; • Липса на високо професионално ниво на фонд мениджърите; • Запазване на високия процент на необслужени заеми, особено по отношение на микрокредитите.
---	---

<p>микрофинансиране на МСП;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Предоставяне на по-голям ресурс на гаранционния инструмент с цел подобряване достъпа на МСП до дългово финансиране; • Нарастване ролята на факторинг и лизинга като финансови инструменти; • Засилване на стимулите за привличане на чужди инвеститори още на фаза стар-ъп и акселерация; • Продължаващо финансиране на компании с висок потенциал за растеж, които търсят нови клиенти и пазари. 	
Външни фактори, които оказват влияние	
<ul style="list-style-type: none"> • Потенциална възможност за ускорен икономически растеж; • Подобрене на макроикономическа среда и бизнес климат; • Развитие на бизнес инкубатори и ускорители, клъстери, служби за трансфер на технологии, схеми за персонални професионални напътствия, наставничество и т.н.; • Улеснена регулативна рамка, позволяваща комбинирание на грантове с финансови инструменти; • Комбиниране на ноу-хау от местни екипи международни такива с опит и капацитет. 	<ul style="list-style-type: none"> • Малък пазар в България; • Макроикономически дисбаланси чрез забавяне в икономическият растеж и слабото вътрешно търсене; • Високата задлъжнялост в някои сектори на икономиката; • По-слабото представяне на българските предприятия на чуждестранния пазар; • Политическата нестабилност като ограничения за развитие на бизнес средата; • Спад в броя на жизнеспособните МСП.

Настоящият анализ показва, че Малките и средните предприятия са основен двигател на регионалната икономика. Проблемен си остава достъпът до финансиране, който е от съществено значение за МСП, за да могат да покрият своите нужди от инвестиции. На всички етапи на развитие обаче малките предприятия се изправят пред повече трудности от големите при осигуряването на финансиране. За младите предприемачи и стартиращите предприятия това може да се дължи на много причини: например липсата на доказани финансови резултати, липсата на обезпечение или липсата на информация сред инвеститорите, с която да оценят техния кредитен риск или стойността на техните нематериални активи.

Подобряването на достъпа до финансиране изисква подход, който съчетава благоприятна регулаторна среда, достатъчно и хармонизирано финансиране на равнище ЕС и на национално равнище, както и достъп до мрежи от дружества и инвеститори. Несъмнено по отношение на Малките и средни предприятия е необходимо да се развитие потенциала на всеки регион, за да може да се постига икономически растеж като се съчетават европейското финансиране със средства от бюджета, финансови инструменти и международни финансови институции. Така ще се постигне посоката за балансирано развитие на регионите и ще се избегнат негативните демографски тенденции, които се наблюдават при фокусирането на инвестиции само в основни градове на страната.

Подкрепа на инвестициите на регионално ниво и инвестиции за градско развитие, а основната ни цел е да търсим намаляване на регионалните различия и дисбаланси. Притеснително за България е състоянието на икономически и фискални политики, които остават важна предпоставка за устойчив растеж и създаване на работни места, защото трябва да помогнем и гарантираме финансова и макроикономическа стабилност. За страни като България е необходимо да се вгради в прилагането на “Базел III”. Това ще е внимателно упражнение по балансиране, което да насърчи МСП. В същото време има и специфични европейски гледни точки, които също трябва да бъдат взети под внимание. Чрез правилото на “Базел III” в програмния период 2021-2027 ще има един силен подкрепящ фактор за малките и средните предприятия (МСП).

Внимателния анализ показва, че по отношение на България се очертават четири основни тенденции в политиката на финансиране на МСП, които са на високо ниво в дневния ред на правителствата от целия свят. На първо място кредитните гаранции като най-разпространеният инструмент за подпомагане на финансирането на МСП, който се разширява в мащаби и обеми и се променя по отношение на критериите за допустимост и предоставянето на допълнителни консултантски услуги в много страни.

Друга мярка свързана с програмата за развитие на малките и средните предприятия трябва да бъде финансиране на високотехнологични производства и интензивни на знание услуги. Това е така, защото групата на високотехнологичните производства и високотехнологичните интензивни на знание услуги обхваща производството на лекарствени вещества и продукти, производството на компютри, електроника и оптика, производството на филми и ТВ предавания, развитие на информационни технологии и други. В групата са заети над 76 000 лица, от които над 48 000 (63.6%) – в МСП. С изключение на производство на лекарствени вещества и продукти, където заетите в МСП са 22%, всички останали дейности се характеризират със среден и висок дял на МСП. За всички дейности от групата е характерна висока степен на специализация на областно ниво, като 92.1% от заетите се намират в области изведени като високо специализирани във високотехнологичните производства и високотехнологичните интензивни на знания услуги.

Следваща мярка в оперативната програма трябва да бъде насочена към насърчаване на МСП с цел да се възползват от растежа на пазарите, особено извън ЕС, като облекчава условията за външна търговия, предоставя възможност за достъп до тези пазари, предлага помощ за обучение и усъвършенстване дейността на МСП на външните пазари. Приоритет на политиката на интернационализация трябва да бъде насърчаването на МСП да излизат на пазарите на трети страни. За целта ще бъдат реализирани мерки за подобряване на информационното обезпечаване на МСП за възможностите за експорт. Също така разширяване и разнообразяване на услугите предоставяни от Изпълнителната агенция за малки и средни предприятия и Българската агенция за експортно застраховане(БАЕЗ) на фирмите износители. Също така допълнително осигуряване чрез Българската банка за развитие на финансова подкрепа за износителите. Както и провеждане на активна кампания в чужбина за промотиране на продукти произведени в България. Това предполага в новата оперативна програма да се създаде мярка за подпомагането на българското производство на малки и средни предприятия в чужбина. На практика присъствието на българските предприятия на Единния пазар може да продължи да се насърчава и чрез участие в международни изложения и панаири. Усъвършенстване на уменията в МСП, както и всички форми за подкрепа на иновациите.

Важно е да отбележим, че малките и средни предприятия са важен елемент от регионалната политика. Успешното им вграждане е обективна потребност, защото резултатите от тяхната дейност са видими и значими за хората, за това какъв е и какъв

би могъл да бъде техният жизнен стандарт. На практика, ако се изведе като национален приоритет развитието на малкия и средния бизнес чрез всички възможни програми, бихме могли да стимулираме развитието на територията и да решим някои демографски проблеми. Това от своя страна ще изведе на преден план регионалната икономическа политика с акцент регионалната икономика и ролята на малките и средни предприятия в отделните локални звена. Именно по този начин всички региони ще могат да разгърнат потенциала си за социално-икономическо развитие и всички граждани ще усетят ползотворния ефект върху регионалната политика, независимо къде живеят.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд е теоретичен и емпиричен опит да се оцени и анализира познатата нормативна и практическа обстановка, така че да се способства подобряването на достъпа до финансиране за основните участници в българската икономика- МСП, а от там да бъдат стимулирани регионите с цел преодоляване на регионалните дисбаланси. Важен фокус от изследването е, че малките и средните предприятия имат съществено значение за развитие на регионалната икономика и териториалното развитие на населението и селищата в България. Малките и средни предприятия могат да катализират устойчивото развитие на редица общини в България при правилното им функциониране и подкрепа за тяхната дейност, която може да има съществено социално-икономическо значение за регионалното развитие. Необходимо е засилването на синергията на местните интереси, свързани с населението и селищата и създаването на допълнителни възможности за публично-частно партньорство между бизнеса и публичния сектор. Това ще създаде условия за реализиране на приоритетите на регионалното развитие и ролята на малките и средни предприятия в процеса на развитието на локалното пространство.

Значимостта на изследвания в настоящия дисертационен труд проблем се свързва с необходимостта да се разшири и активизира достъпът до дългово финансиране за МСП, за да не бъдат възпрепятствани технологичните иновации в сферата на информационните технологии и хода на оптимизиране на бизнес процесите, чрез което да се повиши тяхната конкурентоспособност. От друга страна в изследването са представени ефектите, които възникват в двете алтернативни положения и влияят на регионалната икономика и регионалното развитие. Този анализ засяга субектите, спрямо които настъпват последици и характера на самите последици. Представени са предложения за развитие на успешни практики за дялово и дългово финансиране в други европейски държави, като специално внимание е отделено на секюритизацията, която има голям потенциал за развитие, ако е приложена съгласно доказани в европейски план стандарти и мониторинг. Тя би осигурила правилно функциониране на пазара от една страна, а от друга страна би осигурила свободен ресурс и капиталово облекчение за въпросите свързани с работната сила, иновациите, инвестициите и наличието на здравословна конкурентна среда.

Очакваните резултати от тези препоръки се изразяват в създаването на помощна мрежа и отстраняването на пречките, с които се сблъсква частният бизнес и особено МСП. Създаването на приложими правителствени и частни подпомагащи структури осигурява подходяща представителност и признание на МСП, което може да сложи началото на други подобни подпомагащи стратегии. Разбира се важна роля за по нататъшното развитие може да окажат и пораженията от епидемиологичната криза, породена от новия коронавирус, която постепенно прелива в глобална икономическа криза.

СПРАВКА ЗА ПРИНОСИТЕ В ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Идентифицирани са основните проблеми свързани с функционалните особености и структура на малките и средни предприятия (МСП) като и тяхната роля за изтеглящото развитие на регионите и значението им за регионалната икономика.

2. Обогатена и допълнена е теорията за оценка и анализ на регулаторната и нормативна уредба, понятийния апарат и количествената и качествена оценка при функционирането и управлението на МСП в България, на национално и регионално ниво.

3. Направен е анализ и оценка на малките и средни предприятия като са разкрити нови подходи относно зависимостите и особеностите по отношение на факторите, обуславящи динамиката на усвояване на средствата от фондовете на ЕС за малките и средни предприятия и значението им за регионалната икономика.

4. Разработени и предложени са мерки за повишаване на ефективността на малките и средни предприятия в България посредством подобряване на Оперативната програма „Инициатива за малките и средни предприятия“

5. Направени са препоръки с практическа насоченост към институциите в страната, имащи отношение към използването на финансовите инструменти и механизми за въздействие върху малките и средни предприятия, относно определяне на приоритетите, достъпа до финансиране и подобряване усвоените средства от фондове и програми с цел преодоляване на регионалните дисбаланси.

СПИСЪК НА ПУБЛИКАЦИИТЕ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯТРУД

Петров, В. (2017) Подобряване на възможностите за реализирането на програми за малки и средни предприятия посредством Е-Управление. IX Международна научна конференция „е-управление и е-комуникации” в рамките на „Дни на науката – 2017“ на ТУ-София Созопол, юни 2017 ISSN 2534-8523

Petrov, V., M. Georgieva (2018) E-governance- improving employment through SMEs and addressing the challenges for sustainable regional development in Dobrich province. X-th Anniversary international scientific conference “E-Governance and E-Communications” jointly with the “Science Days – 2018” of TU-Sofia. ISSN 2534-8523

Petrov, V. (2018). Germany’s mittelstand model: key features and potential for multiplication of results. Knowledge International Journal, 22(3), 857 – 863. Retrieved from <https://ikm.mk/ojs/index.php/KIJ/article/view/2755>

ДЕКЛАРАЦИЯ ЗА ОРИГИНАЛНОСТ

Във връзка с провеждането на процедура за придобиване на образователна и научна степен „доктор“ декларирам, че:

1. Дисертационният труд на тема **„ПРЕОДОЛЯВАНЕ НА РЕГИОНАЛНИТЕ ДИСПРОПОРЦИИ В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ ЧРЕЗ ПРИЛАГАНЕ НА ОП „ИНИЦИАТИВА ЗА МАЛКИ И СРЕДНИ ПРЕДПРИЯТИЯ“ 2014-2020 ”** е мое лично дело и добросъвестно съм посочил всички източници на информация, използвани за разработването му.

2. Представените резултати и приноси на дисертационното изследване са оригинални и не са заимствани от чужди изследвания и публикации.